

## DUYGULARIN ESTAFETİ

«Bizim görkəmli alimlərimizdən olan tanınmış tarixçi dostum, professor Əhəd Bağırzadə haqqında düşünərkən, uzaq uşaq illərimiz yadıma düşür. Biz Qaryagin (indiki Füzuli) şəhərində ibtidai məktəbdə oxuyurduq. Əhəd mənə nisbətən şən, uşaqlarla oynamağı sevən, lazım gələndə, öcəşməyi, dalaşmağı, vuruşmağı bacaran bir oğlan idi. Mən isə, uşaqların səsküylü oyunlarından, zarafatlarından həmişə kənarında, çox zaman da tək-tənha gəzib-dolanardım. Kim bilir, bəlkə Əhədlə mənə bir-birimizə yaxınlaşdıran, dost eləyənlər də elə xasiyyətlərimiz arasındakı bu ayrılıq idi. Bəlkə də, elə buna görə, Əhədin mənimlə münasibəti başqa uşaqlarla münasibətindən fərqli idi. Onlarla həmişə ötkəm, bəzən də təhdidlə danışan bu xurmayı-saçlı, alagöz oğlan nə üçünsə mənimlə mehriban, səmimi, necə deyərlər, incə rəftarlı olurdu. Bizim dostluğumuzda lirik bir ahəng vardı.

Qarabağda bahar həmişə coşğun gəlir. Fevralın axırlarında qarın içindən nərgiz baş qaldırır, Novruz bayramına yaxın kolların dibində bənövşələr açır, daha sonra ağ ləçəkli çobanyastığı, sarı qatırdırnağı çiçəkləri, qıpqırmızı lalələr görünür. Apreldə, mayın əvvəllərində ağ, sarı, qırmızı, firuzəyi çiçəklərlə dolu yaşıl otlar dizə qədər qalxır. Zəmilər bahar yağışı altında xəfif küləklə dalğalanır. Biz - iki kiçik dost dərstdən sonra bu çöllərdə yemlik, quşəppəyi, quzuqulağı yığıb yeyə-yeyə söhbət edirdik. Şəhərin bir kilometr şimalında Hacılı arxı keçirdi. Əslində, bu arx deyildi, qış-yay axan balaca bir çay idi. Hacılı arxından yüz əlli-iki yüz metr şimalda yazda daşib goylə gedən gurultulu Quruçay, ondan da bir qədər şimalda dolana-dolana Köndələnçay axırdı. Quruçayla Köndələnçayın arasında kəsik konus şəklində «Qara köpək» adlanan bir təpə ucalır. Onun üstündən baxanda Arazın o tayında gümüşü bir duman altında uzaq bir əfsanə kimi Savalan dağı görünür. Biz bilirdik ki, Savalan dağına ucaldığı o yerlərdə də azərbaycanlılar yaşayır. Lakin heç bir əlaqəmiz, gediş-gəlişimiz olmadığından, oradakı həyat bizə ancaq nağıllardan bəlli idi. Hacılı arxının yanında böyük və gözəl bir bağ var idi. Bizim yaşımızdan çox-çox əvvəllər də ona «Molla Yağıb bağı» deyirmişlər. Mən, çoxdan bu dünyadan köçmüş Molla Yağıbın malakan olduğunu biləndə çox təəccüb etdim. Ona görə də anamdan soruşdum ki:

- Bəyəm, o malakan dönüb müsəlman olmuşdu? Anam gülümsəyib dedi:

- Yox. Onun əsl adı Yakov idi. Mən onu görəndə yaşı doxsana çatmış olardı. Uzunsaqal, xoşsifət bir kişi idi. Azərbaycanlıların bütün xeyir-şərində iştirak edərdi. Mübahisəli bir iş olanda, kimi kimlə barışdırmaq lazım gələndə, bizim azərbaycanlı ağsaqqallarla birlikdə onu da dəvət edərdilər. Azərbaycanlılar onu öz ağsaqqallarından ayırmazdılar. Heç özləri də hiss eləmədən Yakov adını azərbaycanlaşdırıb «Yağıb» eləmişdilər.

- Bəs «Molla Yağıb» niyə deyirdilər?

Anam dedi:

- Çünki o, bizim bayramlarımızda da iştirak edirdi. Yəqin həm buna görə, həm də hörmət üçün. Molla Yağıb öz bağında dünyanın ən gözəl meyvə ağaclarını, güllərini əkib getmişdi. Anam deyirdi:

- Biz peyvənd qırmızı alçanı, əkmə moruğu, «uruset alçası» deyilən turşməzə meyvəni birinci dəfə Molla Yağıbın bağında görmüşdük.

Yaz gələndə Molla Yağıb bağında ağacların rəngarəng çiçəkləri bir-birinə qarışıb sanki bir çiçək dənizi yaradırdı. Sarıköynək bülüllərin, sığırçınların, şanapipiklərin həyəcanlı səsləri və yaxındakı zəmilərdən eşidilən turac mahnıları bir-birinə qarışıb bu çiçək dünyasına əfsanəvi bir gözəllik verirdi. Orası da maraqlı idi ki, Molla Yağıb bağının çəpəri-filanı olmamasına baxmayaraq, meyvəsinə, güllərinə heç kəs dəyməzdi. Yazda cavanlar Molla Yağıb bağında yemək-içmək şənliyinə çıxardılar. Əhədlə mənim də ən çox sevdiyimiz yer Molla Yağıb bağı idi. Biz gül-çiçək açmış ağacların altında, yaşıl otların arasında uzanıb söhbət edərdik. Bizim təmiz, məsum uşaq söhbətlərimizdə də başımız üzərindəki bahar çiçəklərinin rəyləsi kimi gözəl xəyallar, zərif hisslər vardı. Biz gələcəkdə kim və nəçi olacağımızı bilmirdik. Lakin bu naməlum gələcək məchul xoşbəxtliklər, şirin ümidlərlə dolu cazibədar bir aləm kirni görünür, bizi həyəcanlandırır. Biz, oxuduğumuz kitabların, eşitdiyimiz nağılların cəsur, alicənab qəhrəmanları haqqında elə mütəəssir danışırıd ki, elə bil, qəhrəmanlar biz özümüzük. Hər fədakarlıq, hər igid hərəkət bizdə fərəhli, gözəl hisslər oyadırdı. Bir dəfə mən məşhur şuşalı

tarzən Sadıqcanla xanzadə bir qızın əhvalatını danışdım. Mən bu əhvalatı qoca nənəmdən eşitmişdim. Nənəm Sadıqcanı görmüşdü. Deyirdi olduqca gözəl, yaraşlıq bir oğlan idi. Sadıqcan tar çalanda güllüklərdə bülbüllər susub ona qulaq asarmışlar. Xanlıqdan gözəl, zərif bir qız Sadıqcana aşiq olubmuş. Lakin Sadıqcan evli olduğu üçün sevgisinə cavab verə bilməyib, aldatmaq da istəməyib. Qız isə, bu sevgidən dərdə düşüb vərəm olub. Biz bir tərəfdən qızın halına acıyır, bir tərəfdən də Sadıqcanın kişi hərəkətini, arvadına, ailəsinə sədaqətini hiss edib mütəəssir olurduq. Sanki heç özümüz də hiss etmədən insanların gözəl rəftarları, hissləri bizi ucaldırdı, bizə səbəbini, mahiyyətini dərk etmədiyimiz şairanə bir ilham verirdi. Biz tanıyıb-tanımadığımız bütün yaxşı insanları sevməyə, özümüz də onlar üçün fədakarlıqlar etməyə hazır idik. İndi bu sətirləri yazarkən, mənə elə gəlir ki, bütün uşaqlar goz açıb ilk dəfə dünya ilə tanış olmağa başlayanda, o hisslərlə yaşayırlar.

Dördüncü sinifdə bizim Müzəffər adlı bakılı bir müəllimimiz var idi. İyirmi dörd-iyirmi beş yaşlarında, ortaboynu, yaraşlıq bir oğlan idi. Həmişə təmiz və zövqlə geyinirdi. Üzü tər-təmiz tərəş edilmiş, son dəbdə olan qalstuku səliqə ilə bağlanmış, kostyumu ütülənmiş olardı. Sinifdə bizimlə zarafatla, şənliklə rəftar eləyən, üzgünlər, xoşsifət bir oğlan olan bu gənc müəllim heç bir zaman yanımızda öz müəllim yol-daşları ilə zarafat-filan eləməzdi. Heç bir zaman yanımızda papiros çəkməzdi. Biz onun dərslərinə həmişə böyük maraqla qulaq asardıq. Onun məşğələləri yalnız mövzunu izah etməklə məhdudlaşmırdı. O, yeri gəldikdə, xalqımız keçmiş, keçmiş qəhrəmanları haqqında, onların xarici istilaçılara qarşı apardıqları igid vuruşlar haqqında yaşımıza uyğun maraqlı əhvalatlar danışdı. Azərbaycan xalqının böyük bir hissəsinin Arazın o tayında necə əzab, məşəqqət içində yaşadığını, İran şahlarının, nadan İran ərbablarının onlara necə divan tutduğunu biz birinci dəfə ondan eşitmişdik. Adi vaxtlarda sakit, mülayim bir adam təsiri bağışlayan bu gənc müəllim xalq haqqındakı söhbətlərində sanki coşğun ilhama gəlirdi. Biz dərsi qurtarıb evimizə gedəndə, uzun zaman o söhbətlərin təsiri altında olurduq. Xalq uğrunda hər bir fədakarlıq bizə ülvi və müqəddəs görünürdü. (Sonralar mən yazıçı olanda, Cənubi Azərbaycan haqqında düşünərkən, həmişə Müzəffər müəllimin sözlərini xatırlayırdım. Yaxşı müəllimin sözləri heç bir zaman unudulmur!)

Müzəffər müəllim, balacaboynu, sevimli bir qoca olan anası ilə məktəb otaqlarından birində yaşayırdı. Məktəb şəbərdən kənarda, bir yalın üstündə idi.

Bir dəfə May bayramı qabağı Müzəffər müəllim bir neçə şagirdə tapşırırdı ki, dərsdən sonra axşamçağı gələk məktəbə, May nümayişində oxumaq üçün bizə mahnı öyrədəcək. Axşamçağı Əhəd, mən və bir neçə uşaq getdik məktəbə. Kürsülü binanın arxa tərəfinə keçib pilləkənləri qalxıb müəllimgil yaşayan otağın qapısını usdufca taqqıldatdıq.

İçəridən:

- Kimdi? - deyən nənənin səsi eşidildi.

Əhəd dedi:

- Müzəffər müəllimin şagirdləriyik. Nənə qapını azca aralayıb dedi:

- Müzəffər hələ gəlməyib. Nə sözlünüz vardı? Əhəd nə üçün gəldiyimizi söylədikdə nənə dedi:

- Həri.

Biz «həri» sözünü birinci dəfə eşidirdik (bizdə «hə» deyirlər), yəqin ona görə də, içimizdə arıq, ucaboynu bir oğlan olan Qurban pıqqüdayıb güldü. Elə bil, hamımız da gülmək üçün bir himn bəndmişik. Biz də pıqqıldayıb qoşulduq Qurbana və nə qədər elədik gülüşümüzü saxlaya bilmədik. Nənə əvvəlcə təəccüblə bizə baxdı, sonra:

- A, axmaqlar! - deyərək süpürgəni götürüb çırpdı uzundraz Qurbanın başına.

Biz çevrilib qaçdıq. Məktəbdən xeyli aralanana qədər də gülüşümüzü saxlaya bilmirdik. Nəhayət, gülməyimiz dayananda, böyük qələt elədiyimizi başa düşüb Qurbanı danladıq.

- Sən axmaq-axmaq hırıldamasaydın, bizi də gülmək tutmazdı. Səhər utandığımızdan müəllimin üzünə baxa bilmirdik. O da özünü elə aparırdı ki, guya, heç nə bilmir. Ancaq tənəffüs zamanı gülümsəyib məndən soruşdu:

- Axşam nənəni niyə acıqlandıramısınız?

Mən utana-utana əhvalatı danışdım. O heç bir söz demədi. Və onun bizi danlamaması, heç özünü o yerə qoymaması xəcələtimizi birə-beş artırdı. Axı, Müzəffər müəllimə xoş gəlmək bizim

birinci arzumuz idi. Biz ibtidai məktəbin dördüncü sinfini bitirən ilin yayı atasıgil Əhədi Bakıya oxumağa göndərdilər. O vaxtdan bizim yollarımız haçalandı. Biz naməlum arzular, naməlum talelərlə ayrıldıq. Biz hərdən məktublaşırıdık. Mən uşaqlıq dostumun həyatı ilə, əlbəttə ki, maraqlanırdım. Bu maraq bir də yəqin ki, mənim yazıçılıq hisslərimlə əlaqədar idi. Əhədin ictimai və elmi fəaliyyətindəki ardıcılıq, əzm və mərdlik mənə xoş duyğular doğururdu.

Budur, Əhəd gənclərin təlim-tərbiyəsi ilə böyük bir həvəslə məşğul olur, gənclərin ictimai fəaliyyəti, tərbiyəsi haqqında mətbuatda çıxış edir və respublika uşaq hərəkatının ən fəal bir təşkilatçısı kimi tanınır. Onun bu fəaliyyətində həmişə coşğun bir həvəs duyulurdu. O, istər məqalələrində və istərsə də çıxışlarında uşaq və gənclər təşkilatlarını məktəb həyatının ayrılmaz, üzvi bir hissəsi kimi təbliğ edirdi. Azərbaycan ədəbiyyatının uşaq və gənclərin həyatına daha dərindən nüfuz etməsini istəyirdi, Hətta, o, özü də bəzən hekayə və oçerklər yazırdı. O dövrdə mənə elə gəlirdi ki, Əhəd həyatının mənasını uşaqların, gənclərin daha kamil, daha fərəhli yetişməsinə xidmətdə görür, bu iş ona şair kimi ilham verir. O, həqiqətən nümunəvi bir işçi idi. Bu şərəfli işində ona jurnalistlik istedadı da xeyli kömək edirdi, Onun məqalə və oçerklərində həmişə bir təbiilik, səmimiyyət duyulurdu. Mən onun təbliğ elədiyi yeni əxlaqi prinsiplərə, hisslərə fikir verdikcə, uşaqlığımızı, onun yaxşılıq, fədakarlıq, vətənpərvərlik bərədəki ülvi xəyallarını xatırlayırdım. Bizi həyata hazırlayan Müzəffər müəllimi xatırlayırdım. Və nəcib duyğuların bu estafeti məni fərəhləndirirdi. Bizim qəlbimizdə, vicdanımızda gözəl hisslər qoyub gedən, bizə həyatın çətin yollarında həmişə ali duyğularla irəliləməyi tələqin edən müəllimlərimizə min dəfə «əhsən!» deyirdim.

Əhəd, necə deyərlər, «gənclik dövrünü» bitirəndən sonra «Uşaq-gənclər» nəşriyyatının direktoru, incəsənət idarəsi rəisinin müavini, kinemotoqrafiya nazirinin birinci müavini kimi məsul vəzifələrdə olanda da gənclərin taleyini heç bir zaman unutmamışdır. Gəncliyə aid bədi və siyasi ədəbiyyatın nəşrini, teatrlarımızda, kinematoqrafiya sahəsində gənc kadrların yetişməsini həmişə diqqət mərkəzində saxlamışdır.

Bütün bu müddətdə o, ardıcıl surətdə öz üzərində işləyirdi. Əhəd Bağırzadənin çox sürətlə namizədlik və doktorluq dissertasiyaları müdafiə edib alimlik dərəcəsi almağı da ardıcıl və namuslu bir əməyin nəticəsi idi.

Sonra professor Əhəd Bağırzadənin yorulmaq bilməyən güclü elmi fəaliyyəti başladı. Artıq uzun illərdi ki, o, respublikamızın geniş miqyaslı büiyə malik məşhur tarixçilərindən biri sayılır. Bu illər ərzində o, 390 çap vərəqi həcmində 130-dan artıq elmi iş nəşr etdirmişdir.

«Azərbaycan ziyalıları Böyük Vətən müharibəsi illərində» kitabı zəhmətkeş ziyalılarımızın müharibənin o dəhşətli günlərində göstərdikləri fədakarlıqlar haqqında gələcək nəsillərə dəyərli yadigardır.

Bütün kitablarında qələmə aldığı problemləri Əhəd Bağırzadə bir nəzəriyyəçi kimi olduqca aydın və dürüst bir dillə şərh edir. Öz izahında heç bir qeyri-dəqiqliyə yol vermir. Ona görə də, onun kitabları, məqalələri maraqla oxunur, yadda qalır. Bu isə, tarixçi üçün gözəl keyfiyyətdir.

O, eyni zamanda, aydın, dəqiq yazı üslubuna malik bir jurnalistdir. Əhəd Jurnalistlər İttifaqının çox aktiv bir üzvü kimi dövrü mətbuatda, radio və televiziyada yüzlərlə nəzəri məqalələrlə çıxış etmişdir.

O, həyatın hər üzünə, ziddiyyətlərinə, konfliktlərinə, quruculuq illərində ortaya çıxan çətinliklərinə dərindən bələd bir alimdir. Yəqin bir də buna görədir ki, Əhədin nəzəri mübakimələri ilə həyat hadisələri arasında həmişə təbii bir uyğunluq, bir vəbdət duyulur. O, heç bir zaman quru, standart təhlillər etmir.

Mən bu uşaqlıq yoldaşımın ictimai fəaliyyətinə nəzər saldıqca, onun işləmək qabiliyyətinə, enerjisinə qibtə etməyə bilmirəm. O, özü də öz işindən bir şair kimi zövq alır.

O deyir:

- Mən fikirləşəndə ki, xalq üçün, gəicək nəsillər üçün, nə isə, xeyirli bir iş görürəm, vicdanım qarşısında özümü fərəhli, yüngül, azad hiss edirəm. Daha... daha çox iş görmək istəyirəm.

Bu, gəlişi gözəl deyilmiş söz deyil!

Bu, xalq qarşısında kim olduğunu hiss eləyən həqiqi vətəndaş sözüdür! Əhəd, həm də, müəllimdir. İyimi ildən artıqdır ki, müxtəlif institutların tarix kafedralarına rəhbərlik edir.

Respublikamızda tarixçi kadrların yetişməsində onun böyük zəhməti var. Mən yenə də Müzəffər müəllimi xatırlayıram və dərindən nəfəs alıb fikirləşirəm ki, bizim əziz müəllimlərimiz qəlbimizdə qoyub getdikləri gözəl hisslərin həmişə bizimlə olduğunu bilsəydilər, yəqin ki, fərəhlənərdilər, sevinərdilər.

1983